

La boixa del botó

(ALDC, IV, 927. La boixa del botó)

La *boixa* és una ‘peça cilíndrica, generalment metàl·lica, que va ficada dins el botó de la roda del carro i abriga el cap del fusell’. El mot deriva del llat. vg. BUXIDA, var. de BŪXIS ‘capsa’ (← gr.), i aquest de BUXUS ‘boix’, perquè les boixes primitivament eren de boix; el procés fonètic va ser BUXIDA > bóixea (cf. oc. ant. *bóiseza*, *boissa*), que, d'altra banda, és l'origen del fr. *boite* ‘capsa’, mot que, com a nom de la boixa, *buata*, ha passat al ross.; Moll (DCVB) prefereix partir de BŪXEA. Tenen a veure amb el nucli originari BUXUS, els mots *boix* 131, l'arag.-cast. *bu*[χ]e 137, 139 i l'alg. *búixura* 85 ← campidanès *búl*[f]ula (← potser it. ant. *bossola*), homonimitzat formalment amb *bru*[f]a ‘bruixa’.

Manguilla és pres de l'arag., on és der. de MANU. *Manguito* 152 sembla referir-se al cap del fusell, com *cabasset* 147, 150. *Botó* és resultat d'una confusió amb ‘boixa’.

Altres mots, més locals, parteixen de la idea de *a*) ‘cos cilíndric’: *got* 70-72 (< GUTTUS ‘gerro petit, pitxer’), de ferro; *anou* 70 < *nou*, per pròtesi (< llat. NŪCE); *b*) ‘part buida d'una peça’: *dolla* 182 (< fràncic *DULIA); *c*) ‘corona metàl·lica que envolta el botó’: *cércol del cubo* 122, amb el primer element com a semicultisme (< CĪRCULUS), *aro del cubo* 160 ← cast.

En la distribució areal dels significants, *boixa* és força general, tret del val., on domina l'aragonesisme *manguilla*, del ross., on s'ha imposat el fr. *buata*, i de l'alg. amb el sardisme *brúixura*.

Boixa és el mot normatiu des del DG₁, 1932.

